

Aanvullend onderwijs: leren en ontwikkelen naast de school

Een verkennende schets van het landschap
van aanvullend onderwijs in Nederland

Louise Elffers

Universiteit van Amsterdam & Hogeschool van Amsterdam

Ruben Fukkink

Hogeschool van Amsterdam & Universiteit van Amsterdam

Daury Jansen

Universiteit van Amsterdam

Rochelle Helms

Hogeschool van Amsterdam

Greetje Timmerman

Rijksuniversiteit Groningen

Marieke Fix

Rijksuniversiteit Groningen

Mariëtte Lusse

Hogeschool Rotterdam

m.m.v.

Kees van Driel – IMC Weekendschool

Willemijn Kienhuis & Laura van Leeuwen – Lyceo

	INLEIDING	03
Waarom een schets van het landschap van aanvullend onderwijs in Nederland?		
	HOOFDSTUK 1	05
Aanvullend onderwijs nader gedefinieerd		
	HOOFDSTUK 2	10
Aanvullend onderwijs met een ondersteunende functie: een nadere classificatie		
	HOOFDSTUK 3	14
Aanvullend onderwijs met een verrijkende functie: een nadere classificatie		
	HOOFDSTUK 4	19
Aanvullend onderwijs met een vervangende functie: een nadere classificatie		
	APPENDIX	24
Inventarisatie van casussen van aanvullend onderwijs		
	LITERATUUR	26
Selectie van enkele relevante publicaties		

INLEIDING:

Waarom een schets van het landschap van aanvullend onderwijs in Nederland?

Het leren en ontwikkelen van kinderen en jongeren vindt plaats op school en in de klas, maar ook daarbuiten, op andere locaties of buiten schooltijd. Leren en ontwikkelen buiten de reguliere lessen kan min of meer spontaan ontstaan in informele settings, maar kan ook meer gestructureerd plaatsvinden. In zulke gevallen vindt leren en ontwikkelen intentioneel plaats binnen een georganiseerde setting (Onderwijsraad, 2003). Er zijn aanwijzingen dat zowel de vraag naar als het aanbod van intentionele, georganiseerde vormen van leren en ontwikkelen naast de school in Nederland toeneemt (Inspectie van het Onderwijs, 2017). Het groeiende aanbod en het gebruik van diverse vormen van aanvullend onderwijsactiviteiten betekenen een belangrijke verandering in het onderwijslandschap in Nederland: leren en ontwikkelen vindt in toenemende mate ook naast het reguliere onderwijs plaats.

Deze recente ontwikkeling roept tal van vragen op, die door een consortium van onderzoekers en praktijkpartners in het kader van de Nationale Wetenschapsagenda in de periode 2018 – 2020 worden verkend. Enerzijds hebben die vragen betrekking op het hoe en waarom van de opkomst van aanvullende onderwijsactiviteiten. Hoe zien verschillende vormen van leren en ontwikkelen naast de school eruit? Welke partijen bieden programma's aan, voor welke doelgroepen, met welke doelen, wie voert die programma's uit en welke aanpak wordt daarbij gehanteerd? Vervolgens is de vraag welke factoren en motieven ten grondslag liggen aan deelname aan verschillende vormen van aanvullend onderwijs. In hoeverre is deelname gerelateerd aan ontwikkelingen in het onderwijs zelf, of aan ontwikkelingen binnen gezinnen en de samenleving in bredere zin?

Anderzijds zijn verschillende vragen te formuleren over de gevolgen van de groei van het aanvullend onderwijs: voor het reguliere onderwijs zelf, en voor het leren en ontwikkelen van kinderen en jongeren met verschillende onderwijs- en thuisachtergronden. Hoe ziet het onderwijslandschap eruit nu aanvullende onderwijsactiviteiten zich in toenemende mate een positie lijken te verwerven? Welke effecten hebben vormen van aanvullend onderwijs op de ontwikkeling van verschillende groepen leerlingen, zowel in termen van hun kwalificatie als hun socialisatie en persoonsvorming? Wat zijn daarin werkzame factoren? En welke verbindingen tussen het regulier onderwijs en aanvullende onderwijsactiviteiten lijken kansrijk om een bijdrage te kunnen leveren aan het leren en ontwikkelen van kinderen en jongeren?

In de verkenning van de verschillende verschijningsvormen van aanvullend onderwijs, en de oorzaken en gevolgen van hun gebruik, die wij in het kader van het NWA-programma *Gelijke kansen voor een diverse jeugd* uitvoeren, wordt gericht de link gelegd met het vraagstuk van kansen(on) gelijkheid in de ontwikkeling en opvoeding van jeugdigen. Op welke manieren dragen vormen van aanvullend onderwijs bij aan de ontwikkelingskansen van leerlingen met verschillende onderwijs- en thuisachtergronden? En wanneer lijken ze hiervoor juist een risico te vormen?

Het is voor het eerst dat er in Nederland een bredere verkenning wordt uitgevoerd naar het veranderende landschap van aanvullend onderwijs, waarin niet enkel wordt gekeken naar

buitenschoolse onderwijsactiviteiten gericht op de kwalificatiefunctie van het onderwijs (zie bijvoorbeeld Oberon, 2018). In dit project is de focus bewust verbreed naar andere vormen van aanvullende onderwijsactiviteiten. Er bestaan immers tal van andersoortige activiteiten die tot doel hebben het leren en ontwikkelen van leerlingen te ondersteunen of te verrijken, buiten of naast de school. Bovendien lijken er in toenemende mate dwarsverbanden te ontstaan tussen verschillende vormen van aanvullend onderwijs, waarbij doelen, doelgroepen of uitvoerende partijen overlappen, of waarbij partijen zich op andere manieren met elkaar verbinden dan voorheen het geval was.

Een belangrijke stap voor het onderzoeksproject was daarom allereerst om het landschap van aanvullend onderwijs in Nederland nader in kaart te brengen. Welke vormen en aanbieders van aanvullend onderwijs zijn er, op welke doelgroepen en doelen is het aanbod gericht, en welke dwarsverbanden zien we daarbij ontstaan? In deze publicatie zetten wij de opbrengsten van deze verkenning op een rij. Er is een groot aantal programma's van aanvullend onderwijs geïnventariseerd en bestudeerd. Aan de hand van een inventarisatie van honderden casussen zijn wij gekomen tot een afbakening van aanvullend onderwijs aan de hand van enkele centrale definiërende kenmerken. Daarbij worden drie functies van aanvullend onderwijs onderscheiden - ondersteunend, verrijkend en vervangend - die elk nader worden geclassificeerd aan de hand van een reeks beschrijvende kenmerken. We houden in de classificatie oog voor hybride vormen van aanvullend onderwijs. De onderscheiden categorieën sluiten elkaar niet uit, omdat programma's zich op het snijvlak van twee functies kunnen bevinden, doelen kunnen combineren en/of omdat meerdere aanbieders samenwerken in de uitvoering van het aanbod.

Classificaties als deze leggen een belangrijke basis voor vervolgonderzoek, omdat ze helpen een onderzoeksgebied af te bakenen en definiëren, en van pas komen bij de selectie van relevante casussen voor nader onderzoek. Deze schets van het landschap van aanvullend onderwijs vervult die functie voor het vervolgonderzoek dat wij in het kader van de Nationale Wetenschapsagenda in de periode 2018-2020 uitvoeren. Classificaties zijn echter nimmer in beton gegoten. Er bestaan – of ontstaan – altijd casussen die zich minder in het keurslijf van een bepaalde classificatie laten passen. Evenzo kan het voor andere doeleinden dan ons onderzoek nuttig zijn nader onderscheid te maken naar bepaalde kenmerken, om bepaalde vormen samen te nemen, of gekozen kaders op te rekken. Doel van deze landschapsbeschrijving is dan ook niet om voor eens en voor altijd vast te leggen 'wat wel of niet onder de definitie van aanvullend onderwijs valt'. Dat is immers geen gegeven, maar een keuze die onderzoekers maken. Wel hopen we met deze schets van het landschap van aanvullend onderwijs houvast te bieden voor eenieder die zich in onderzoek, beleid of praktijk bezighoudt met het nog relatief onontgonnen terrein van aanvullend onderwijs in Nederland.

HOOFDSTUK 1

Aanvullend onderwijs nader gedefinieerd

Aanvullend onderwijs kan diverse vormen aannemen, en doet dat in de praktijk in Nederland ook. Het kan zich richten op uiteenlopende doelen en doelgroepen, het kan door verschillende aanbieders in verschillende settings worden georganiseerd en uitgevoerd, en kan uiteenlopende functies vervullen in de schoolloopbaan van leerlingen. Om te begrijpen welke positie aanvullend onderwijs inneemt in het Nederlandse onderwijslandschap en in de schoolloopbaan van leerlingen en studenten is het van belang om het landschap van aanvullend onderwijs allereerst goed in kaart te brengen. Welke vormen van aanvullend onderwijs kunnen we onderscheiden? Welke classificaties zijn behulpzaam om deze verschillende vormen te beschrijven? Welke overeenkomsten en verschillen zien we tussen de onderscheiden vormen van aanvullend onderwijs? Tegelijkertijd vraagt het schetsen van het landschap van aanvullend onderwijs om een duidelijke afbakening. Willen we nader kunnen onderzoeken welke rol aanvullend onderwijs speelt in het leren en ontwikkelen van leerlingen, dan is het nodig nader te definiëren wat we verstaan onder het begrip, en ook wat niet.

Om te komen tot een nadere definitie en classificatie van aanvullend onderwijs is een groot aantal uiteenlopende casussen verkend, aan de hand waarvan verschillende definities en classificaties zijn getoetst. We hebben onderzocht welke gemene delers we kunnen onderscheiden, en welke vormen en categorieën daarbinnen kunnen worden onderscheiden.

Een eerste opbrengst van de uitgevoerde verkenning is het voorstel afscheid te nemen van de overkoepelende term 'buitenschools leren', die in dit project in eerste instantie werd gebruikt om aanvullend onderwijs te beschrijven. Waar we in ons onderzoek juist verschillende vormen tegenkomen die op de schoollocatie of in nauwe samenwerking met de school worden uitgevoerd, suggereert de term 'buitenschools leren' dat deze vormen van leren en ontwikkelen per definitie plaatsvinden buiten de school om, of in elk geval buiten het schoolgebouw. Om die reden kiezen wij ervoor in algemene zin te spreken over 'aanvullend onderwijs'. Om te benadrukken dat met deze term niet enkel activiteiten worden bedoeld die gericht zijn op het bieden van onderwijs in de traditionele betekenis van een georganiseerde overdracht van kennis en kunde, hanteren wij de toevoeging 'leren en ontwikkelen naast de school'. 'Leren en ontwikkelen' benadrukt dat er meer doelen kunnen worden nagestreefd dan enkel de schoolse kwalificatie, en 'naast de school' benadrukt dat het om activiteiten gaat die worden aangeboden naast het reguliere onderwijsprogramma waaraan leerlingen of studenten deelnemen. Hieronder wordt een nadere definiërende beschrijving van aanvullend onderwijs geboden die de gekozen terminologie onderbouwt.

DEFINITIE VAN AANVULLEND ONDERWIJS

Hierboven is beschreven dat aanvullend onderwijs *intentionele, georganiseerde vormen van leren en ontwikkelen* betreft. Met deze definitie worden deze vormen van leren en ontwikkelen onderscheiden van spontane vormen van leren en ontwikkelen die plaatsvinden in settings die daartoe niet bewust zijn ingericht. In beginsel omvat aanvullend onderwijs in de intentionele, georganiseerde zin van het woord al het onderwijsaanbod dat aanvullend is op het reguliere onderwijs dat leerlingen en studenten volgen. De term 'aanvullend' geeft om te beginnen aan dat de onderwijsactiviteiten geen

integraal deel uitmaken van het reguliere onderwijsprogramma, maar hierop een aanvulling vormen. Ten tweede bakent deze term het onderwijsaanbod af van privé-onderwijs waarbij leerlingen hun volledige onderwijsprogramma bij een private aanbieder volgen in plaats van een reguliere, publiek-bekostigde, school.

FUNCTIES VAN AANVULLEND ONDERWIJS

Aanvullend onderwijs kan zich op verschillende manieren verhouden tot en verbinden met het reguliere onderwijs, en kan daarmee ook verschillende functies vervullen binnen het onderwijs en de schoolloopbaan van leerlingen en studenten. Onze verkenning heeft geresulteerd in een onderscheid naar drie verschillende functies die aanvullend onderwijs kan vervullen ten opzichte van het reguliere onderwijs:

- **Ondersteunend:** aanvullende aanbod dat ondersteunend is aan het reguliere onderwijsprogramma. Deze vorm van aanvullend onderwijs is er primair op gericht leerlingen te ondersteunen in het realiseren van de leerdoelen die binnen het reguliere onderwijsprogramma worden nagestreefd.
- **Verrijkend:** aanvullend onderwijs dat verrijkend is ten opzichte van het reguliere curriculum. Deze vorm van aanvullend onderwijs vult het reguliere onderwijsprogramma aan met extra leer- en ontwikkeldoelen die gerelateerd zijn aan de (school)loopbaanontwikkeling van leerlingen en studenten. Naschoolse activiteiten in de vorm van hobby's (zoals voetbal of toneel) of culturele of religieuze vorming (zoals koranles of Chinese taal en cultuur-lessen) vallen niet onder de hier gehanteerde definitie van aanvullend onderwijs.
- **Vervangend:** aanvullend onderwijs dat delen van het reguliere onderwijsprogramma vervangt. Deze vorm van aanvullend onderwijs biedt – in beginsel tijdelijk - een alternatief voor delen van het reguliere onderwijsprogramma, wanneer het voor leerlingen niet mogelijk is om bepaalde leerdoelen binnen het reguliere onderwijsprogramma te realiseren. Privé-scholen die het regulier onderwijs integraal vervangen, vallen niet onder vervangende vormen van aanvullend onderwijs: uitgangspunt is dat leerlingen in beginsel wel deelnemen of -namen aan het reguliere onderwijs.

In hoofdstuk 3, 4 en 5 worden de drie functies van aanvullend onderwijs aan de hand van een nadere classificatie uitgewerkt. Daarbij is waar mogelijk een eenduidige indeling in categorieën voor alle drie de functies aangehouden, maar is tevens ruimte gelaten voor toevoegingen of enigszins afwijkende indelingen die specifiek relevant zijn voor de betreffende functie(s).

DOELEN VAN AANVULLEND ONDERWIJS

Door de verbinding van aanvullend onderwijs met het reguliere onderwijsprogramma is het aanvullend onderwijsaanbod gericht op de centrale doeldomeinen van onderwijs: **kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming**. Deze brede doeldomeinen worden in de verschillende programma's vertaald naar heel uiteenlopende en meer specifieke leerdoelen. Zo kunnen activiteiten gericht op kwalificatie gaan om het herhalen van bepaalde lesstof of het voorbereiden van toetsen, maar ook om het aanleren van algehele studievaardigheden die helpen bij het schoolse leren. Activiteiten gericht op socialisatie kunnen onder meer gericht zijn op het versterken van het sociaal en cultureel kapitaal van leerlingen, bijvoorbeeld door het vergroten van het sociale netwerk of het verbeteren van de vaardigheid om te leren navigeren in bepaalde schoolse of beroepsmatige settings. Activiteiten gericht op persoonsvorming kunnen onder meer gaan om het verkennen en helpen ontwikkelen van de persoonlijke ambities en (school)loopbaanplannen van leerlingen aan de hand van meeloopdagen en coaching.

DOELGROEPEN VAN AANVULLEND ONDERWIJS

De verbinding met het reguliere onderwijs bakent de doelgroepen van aanvullend onderwijs binnen onze definitie af tot leerlingen en studenten binnen het reguliere, funderend onderwijs, dat wil zeggen **leerlingen en studenten in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs** die nog leerplichtig zijn en/of hun startkwalificatie nog niet hebben behaald. Leer- en ontwikkelactiviteiten die zich richten op de fase hiervoor (voorschoolse periode) of hierna (hoger onderwijs), vallen daarmee buiten de hier gehanteerde scope van aanvullend onderwijs. Sommige vormen van aanvullend onderwijs zijn gericht op **leerlingen met bepaalde achtergrondkenmerken**, zoals leerlingen met ouders met een lager inkomen of opleidingsniveau, of leerlingen uit kansarmere wijken. Deze doelgroepen worden niet altijd als zodanig benoemd, maar volgen soms ook uit de gehanteerde toelatingscriteria (zie hieronder).

AANBIEDERS VAN AANVULLEND ONDERWIJS

Aanvullend onderwijs kan door verschillende partijen worden geïnitieerd, aangeboden en uitgevoerd. Vaak is sprake van **externe aanbieders** in de vorm van **commerciële of ideële organisaties**, maar evenzeer kunnen **onderwijsorganisaties** of de **overheid** optreden als initiator of aanbieder. Tevens kan sprake zijn van betrokkenheid van andere **maatschappelijke organisaties** of **bedrijven**. Aanbieders werken bij de uitvoering soms samen met individuen uit de omgeving van leerlingen, zoals **familieleden** of actoren in de **regio** (bijvoorbeeld uit bedrijfsleven, sportclubs, culturele organisaties).

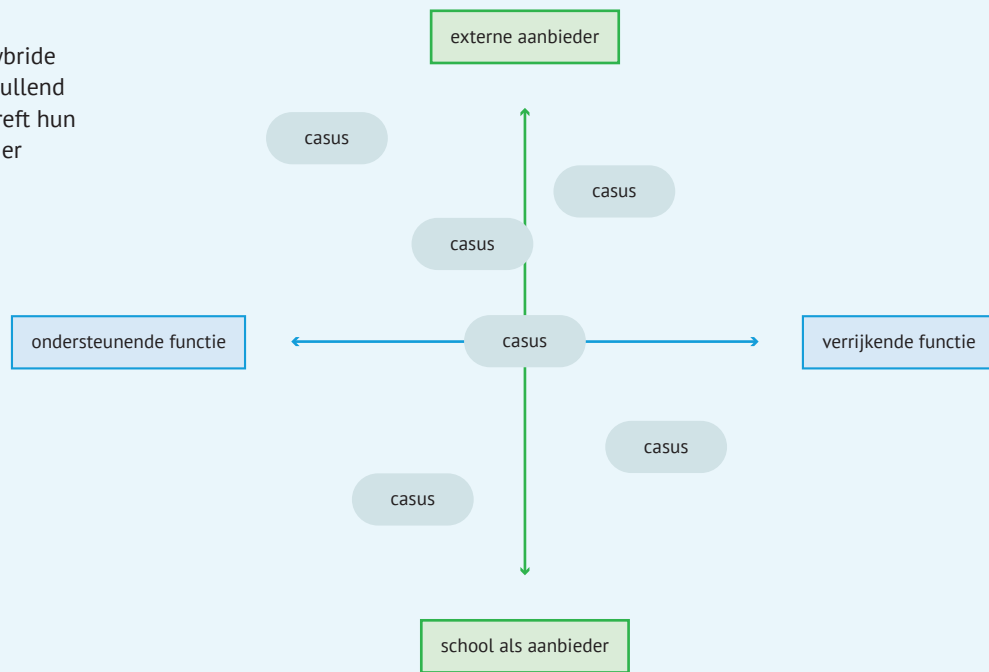
TOEGANKELIJKHEID VAN AANVULLEND ONDERWIJS

De toegankelijkheid van het aanbod voor deelnemers hangt in de eerste plaats af van de kosten die aan deelname verbonden zijn. Sommige aanvullende onderwijsactiviteiten worden **gratis** of **gesubsidieerd** aangeboden, waarbij deelnemers in sommige gevallen ook gericht worden **geselecteerd** op basis van bepaalde kenmerken, zoals gezinsinkomen, het opleidingsniveau van ouders of de woonplek, of op basis van (achterblijvende) leerresultaten. In andere gevallen sprake is van **betaald aanbod**, waarbij deelnemers de kosten voor deelname zelf, geheel of gedeeltelijk, moeten voldoen.

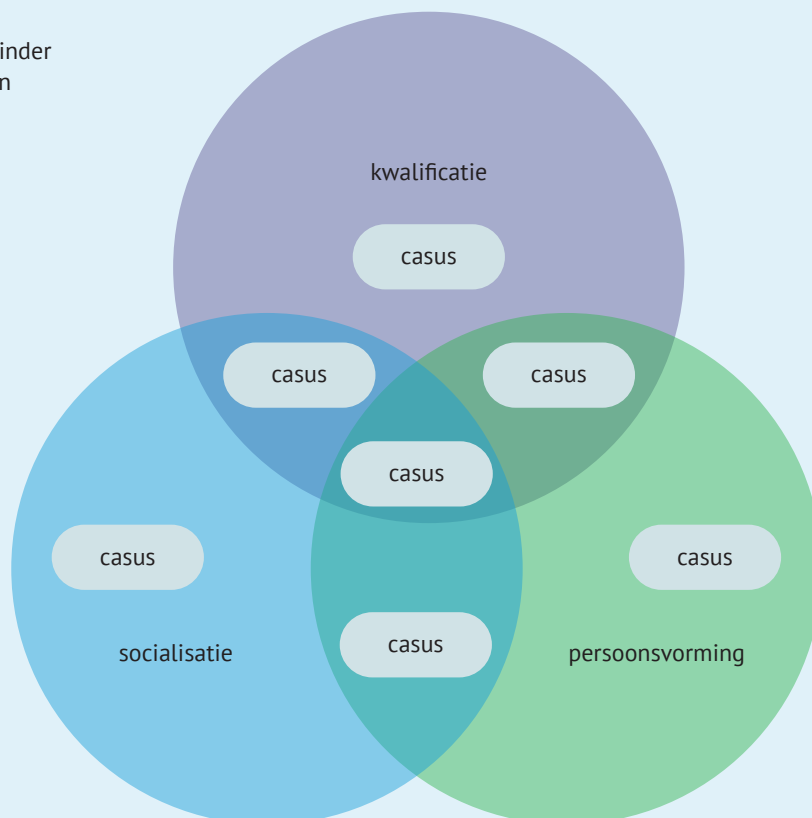
HYBRIDE VORMEN VAN AANVULLEND ONDERWIJS

Hierboven zijn enkele centrale dimensies beschreven waarlangs aanvullend onderwijsaanbod kan worden beschreven en geclassificeerd. Voor elke dimensie zijn nadere classificaties mogelijk die de functie, doelen, doelgroepen, aanbieders en toegankelijkheid van het aanbod preciezer omschrijven. Deze nadere classificaties worden uitgewerkt in de hierop volgende hoofdstukken. De hierboven beschreven dimensies helpen om de verschillende vormen van aanvullend onderwijs te classificeren en ten opzichte van elkaar te positioneren. Wanneer we casussen langs deze dimensies classificeren, valt echter direct op dat regelmatig sprake is van hybride vormen. Aanvullende onderwijsactiviteiten kunnen zich op het snijvlak van verschillende functies bevinden, kunnen meerdere doelen combineren, of kennen meerdere aanbieders die op verschillende aspecten samenwerken in de uitvoering van het aanbod. Deze zogeheten hybridisering is een belangrijke bevinding van deze verkenning, waarnaar wij in het vervolg van dit project nader onderzoek zullen doen. De ervaring van verschillende partners in ons consortium is bovendien dat hybride vormen van aanvullend onderwijs de afgelopen jaren sterk toenemen, met name wat betreft de relatie tot en samenwerking met het reguliere onderwijs, en met betrekking tot de doelen die met het aanbod worden nagestreefd. Figuur 1 en 2 geven voorbeelden van hybride aanbod dat wij zijn tegengekomen in de verkenning van het landschap van aanvullend onderwijs. Figuur 1 toont casussen die duidelijk één bepaalde functie vervullen en casussen die zich meer op het snijvlak van functies bewegen, waarbij ook verschillende positioneringen worden aangetroffen wat betreft de (primaire) aanbieder. Figuur 2 toont dat overlap kan voorkomen wat betreft de doelen die met aanvullende onderwijsactiviteiten worden nagestreefd.

Figuur 1:
 Meer en minder hybride casussen van aanvullend onderwijs wat betreft hun functie en aanbieder

Figuur 2:
 Casussen met meer en minder overlap tussen doelen van aanvullend onderwijs

SCHETS VAN HET LANDSCHAP VAN AANVULLEND ONDERWIJS

Het voorkomen van hybride vormen maakt het schetsen van het landschap van aanvullend onderwijs een complexe opgave. Het landschap herbergt vormen van aanvullend onderwijs die duidelijk één bepaalde functie vervullen, zich duidelijk concentreren op één bepaald doel of gericht zijn op één bepaalde doelgroep. We komen echter evenzeer vormen van aanvullend onderwijs tegen die verschillende functies en doelen combineren. Omdat geen sprake is van elkaar wederzijds uitsluitende categorieën, vereist een schets van het landschap dat ook verscheidene dwarsverbindingen kunnen worden gelegd. Figuur 3 biedt een grafische schets van het landschap van aanvullend onderwijs, waarbij zowel de centrale dimensies als verschillende dwarsverbanden zijn weergegeven.

Figuur 3:
Schets van het landschap van aanvullend onderwijs

Aanvullend onderwijs: leren en ontwikkelen naast de school

Illustratie: Leo Sormani

Functies

Ondersteunend: aanvullend onderwijs dat het regulier onderwijs ondersteunt

Verrijkend: aanvullend onderwijs dat het regulier onderwijs verrijkt

Vervangend: aanvullend onderwijs dat het regulier onderwijs (tijdelijk) vervangt

Doelen

 Kwalificatie

 Socialisatie

 Persoonsvorming

Aanbieders

 MBO

 VO

 PO

 Bedrijfsleven

 Maatschappelijke organisatie

 Commerciële partij

 Ideeële partij

Toegankelijkheid

 Gratis aanbod

 Betaald aanbod

HOOFDSTUK 2:

Aanvullend onderwijs met een ondersteunende functie – een nadere classificatie

Ondersteunend onderwijs omvat al het onderwijsaanbod dat leerlingen ondersteunt in hun reguliere schoolse leren. Onderwijsondersteunend onderwijs is daarmee per definitie gericht op kwalificatiedoelinden. Hieronder worden enkele nadere criteria beschreven om onderwijsondersteunende vormen van aanvullend onderwijs te classificeren.

AANBIEDER

1. **Aanbiedende partij:** dit criterium beschrijft de centrale actor(en) die een onderwijsondersteunend programma aanbiedt (aanbieden).

We gaan daarbij uit van vier categorieën:

- landelijke of lokale overheid
- reguliere school
- commerciële organisatie
- ideële organisatie: in het bezit van een ANBI-status of statutair vastgelegde non-profit organisatie

Vaak is sprake van betrokkenheid van meerdere actoren, die verschillende rollen kunnen uitoefenen. We onderscheiden daarom bij de classificatie van de aanbiedende partij drie rollen, die elk door een of meerdere actoren kunnen worden uitgeoefend:

- **Initiatiefnemer:** welke partij het programma initieert
- **Verantwoordelijke:** welke partij verantwoordelijk is voor (en aanspreekbaar is op) de kwaliteit en doelmatigheid van het aanbod
- **Uitvoerende:** welke partij het programma in de praktijk uitvoert

2. **Samenwerking aanbieder – regulier onderwijs:** dit criterium beschrijft de mate waarin de aanbieder samenwerkt bij de ontwikkeling en uitvoering van het aanbod. Samenwerking kan gaan om afstemming over de inhoud van het aanbod of de te bieden ondersteuning aan (een) bepaalde leerling(en), of om intensievere samenwerking in de ontwikkeling en uitvoering van het aanbod.

Voor dit criterium wordt uitgegaan van drie gradaties van samenwerking met betrekking tot het specifieke aanbod:

- geen samenwerking tussen aanbieder en regulier onderwijs
- incidentele samenwerking tussen aanbieder en regulier onderwijs
- structurele samenwerking tussen aanbieder en regulier onderwijs

3. **Organisatie externe aanbieder:** dit criterium beschrijft de organisatievorm van waaruit het aanbod in geval van een externe aanbieder wordt gerealiseerd.

We gaan daarbij uit van drie categorieën:

- Individuele aanbieder zonder fysieke vestiging
- Individuele aanbieder met fysieke vestiging
- Aanbieder met meerdere vestigingen

4. **Uitvoerder:** dit criterium beschrijft de kwalificatie van de perso(o)n(en) die het aanbod uitvoert/uitvoeren.

We gaan daarbij uit van vier categorieën:

- Onderwijsbevoegdheid
- Onderwijs-gerelateerde bevoegdheid (bijv. afgeronde studie orthopedagogiek, jeugdpsychologie of SPH/Social Work)
- Getraind en geïnstrueerd (bijv. intern getrainde werknemers)
- Ouderejaars leerling of student

AANBOD

5. **Aard van het aanbod:** dit criterium beschrijft de aard van de ondersteuning.

We gaan daarbij uit van vijf categorieën. Iedere categorie kan nader worden gespecificeerd met betrekking tot de kennis en vaardigheden waarop het aanbod primair is gericht. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen vakspecifieke kennis en vaardigheden (b.v. wiskunde, Engels, Nederlands) en generieke kennis en vaardigheden (b.v. plannen, zelfstandig werken).

- Bijles (vakspecifiek)
- Toets- en examentraining (vakspecifiek)
- Huiswerkbegeleiding (generiek)
- Ondersteuning bij specifieke leerbehoeften, zoals dyslexie (generiek)
- Andere training / coaching, zoals faalangsttraining (generiek)

6. **Duur van het aanbod:** dit criterium beschrijft of er sprake is van incidenteel of structureel aanbod:

- Incidenteel: dit gaat om aanbod met een afgebakende termijn
- Structureel: dit gaat om *open ended* aanbod dat leerlingen kunnen volgen zonder een van tevoren vastgestelde termijn of einddatum

7. **Uitvoeringsvorm van het aanbod:** dit criterium beschrijft de vorm waarin het programma wordt aangeboden:

- Fysieke bijeenkomsten – individueel
- Fysieke bijeenkomsten – groepsverband
- Online aanbod

8. **Doelgroep van het aanbod:** dit criterium beschrijft op welke doelgroep het aanbod is gericht.

We onderscheiden hierin de algehele groep leerlingen waarop het aanbod is gericht, en de eventuele specifieke kenmerken van leerlingen waarop aanbod kan zijn gericht:

- Onderwijssoort (PO-onderbouw, PO-bovenbouw, VO-onderbouw, VO-bovenbouw, MBO)
- In geval van VO: niveau (vmbo, havo, vwo)
- Specifieke thuisachtergrond leerling (b.v. SES/inkomensniveau)
- Specifieke onderwijssituatie leerling (b.v. gemiddeld cijfer, zittenblijver, onderwijsachterstand)

TOEGANKELIJKHEID

9. Bekostiging van het aanbod: dit criterium beschrijft wie de deelnamekosten voor het aanbod draagt.

Er kan hierbij sprake zijn van een combinatie van meerdere partijen:

- Leerling/ouder
- School
- Overheid
- Ideële organisatie
- Commerciële organisatie

10. Deelnamekosten van het aanbod: dit criterium beschrijft de kosten die voor leerlingen verbonden zijn aan deelname aan het aanbod.

We onderscheiden daarin drie categorieën:

- Gratis
- Gereduceerde tarieven m.b.v. subsidie of sponsoring
- Reguliere markttarieven

Bovenstaande criteria kunnen worden gebruikt om een casus te classificeren. Het uitgangspunt hierbij is het aanbod en niet de aanbieder. Zo kan een aanbieder verschillende diensten aanbieden, die elk afzonderlijk kunnen worden geclassificeerd.

Op de volgende pagina is een voorbeeldcasus beschreven aan de hand van bovenstaande classificatie.

Casus: Lyceo Lenteschool

Lyceo biedt onderwijsondersteuning door heel Nederland: van huiswerkbegeleiding en bijles tot examentraining en leren programmeren. De Lenteschool is een initiatief vanuit de VO-raad en heeft als doel het aantal leerlingen dat overgaat naar het volgende leerjaar te vergroten. Lyceo is hierbij betrokken vanaf de pilot en heeft een inhoudelijk programma ontwikkeld. Leerlingen worden korte tijd intensief vakinhoudelijk ondersteund en geholpen met het aanleren van structurele studievaardigheden. Zo worden achterstanden weggewerkt en maken leerlingen een succesvolle start in het nieuwe schooljaar.

AANBIEDER

1. **Initiatiefnemer:** landelijke overheid; verantwoordelijke partij: VO-scholen; uitvoerende partij: commerciële organisatie
2. **Samenwerking:** structurele samenwerking tussen aanbieder en VO-scholen
3. **Organisatie externe aanbieder:** aanbieder met meerdere vestigingen
4. **Uitvoerder:** getrainde en geïnstrueerde coördinatoren en begeleiders

AANBOD

5. **Aard van het aanbod:** bijles, huiswerkbegeleiding en coaching, samengevoegd in de vorm van een Lenteschool
6. **Duur van het aanbod:** incidenteel, één of twee weken ondersteuning bij 1 of 2 vakken, dagen van 09.30 tot 16.00 uur
7. **Uitvoeringsvorm van het aanbod:** fysieke bijeenkomsten in groepsverband
8. **Doelgroep van het aanbod:** leerlingen in het VO die dreigen te blijven zitten

TOEGANKELIJKHEID

9. **Bekostiging van het aanbod:** subsidie vanuit de overheid
10. **Deelnamekosten van het aanbod:** geen, deelname wordt volledig bekostigd vanuit de subsidie

Zie <https://www.lyceo.nl/zomerschool/> voor meer informatie.

HOOFDSTUK 3:

Aanvullend onderwijs met een verrijkende functie – een nadere classificatie

Onder verrijkend onderwijs valt een brede diversiteit van programma's die gericht zijn op de persoonsvorming, socialisatie en kwalificatie van jongeren. Onderwijsverrijkende programma's zijn, meer dan ondersteunend onderwijs, gericht op persoonsvorming en socialisatie. Hieronder worden enkele belangrijke criteria beschreven om onderwijsverrijkende vormen van aanvullend onderwijs te classificeren. Bij deze criteria is een dichotome of categoriale indeling gegeven om typen te onderscheiden (bijvoorbeeld: er is wel/geen samenwerking met het onderwijs). Het is in de praktijk uiteraard goed mogelijk dat er een continuüm is (bijvoorbeeld: de mate van samenwerking loopt van nihil tot intensief met allerlei tussenvormen).

AANBIEDER

- 1. Aanbiedende partij:** Dit criterium beschrijft de centrale actor(en) die een onderwijsverrijkend programma aanbiedt (aanbieden).
We onderscheiden twee aspecten:
 - De aanbieder werkt lokaal (soms als éénpitter) of op landelijke schaal.
 - De aanbiedende partij biedt het programma relatief nog maar kort aan (≤ 5 jaar) of al relatief lang (>5 jaar).
- 2. Samenwerking aanbieder – regulier onderwijs:** dit criterium beschrijft de mate waarin de aanbieder samenwerkt bij de ontwikkeling en uitvoering van het aanbod. Samenwerking kan gaan om afstemming over de inhoud van het aanbod en afstemming van het curriculum (mogelijk is zelfs sprake van integrale opname van het verrijkende curriculum in het reguliere onderwijs), de instroom en/of selectie van jongeren of de te bieden ondersteuning aan (een) bepaalde leerling(en)..
We onderscheiden de volgende twee vormen:
 - geen samenwerking met het reguliere onderwijs.
 - Wel structurele samenwerking: het reguliere onderwijs werft deelnemende leerlingen
 - structurele samenwerking met het reguliere onderwijs: door inbedding in curriculum.
- 3. Organisatie externe aanbieder:** dit criterium beschrijft de organisatievorm van waaruit het aanbod in geval van een externe aanbieder wordt gerealiseerd.

We onderscheiden de volgende vormen:
 - Individuele aanbieder zonder eigen fysieke vestiging of met fysieke vestiging
 - Aanbieder met een of meerdere eigen vestigingen

4. **Uitvoerder:** dit criterium beschrijft de kwalificatie van de perso(o)n(en) die het aanbod uitvoert / uitvoeren.

We onderscheiden de volgende uitvoerders:

- Professionals
- Studenten
- Vrijwilligers
- Ouders
- een combinatie hiervan

Een ander criterium is:

- De medewerkers zijn getraind.
- De medewerkers zijn niet getraind.

AANBOD

5. **Aard van het aanbod:** dit criterium beschrijft de aard van de onderwijsverrijking.

We onderscheiden programma's die expliciet gericht zijn op:

- Persoonsvorming
- Socialisatie
- Kwalificatie

6. **Oriëntatie van het programma**

We onderscheiden drie verschillende oriëntaties die centraal staan bij het programma:

- Wensen en ideeën van de jeugd (*youth-centered*)
- Wensen en ideeën van de ouders (*parent-centered*)
- Wensen en ideeën van de staf (*staff-centered*)

7. **Verbinding van het programma met de omgeving:**

Verbinding van het programma met **de familie:**

- Er is geen verbinding met de familie.
- Er is een verbinding met de familie:
 - Door opdrachten vanuit het programma die leerling en ouders thuis uitvoeren
 - Door ondersteuning van de gezinnen, soms met maatwerk per gezin.
 - Door incidentele activiteiten met ouders binnen het programma
 - Door structurele deelname van ouders aan het programma

Verbinding van het programma **met peers:**

- Er is geen verbinding met peers.
- Er is een verbinding met peers met expliciete aandacht voor peer-relaties in de groep

Verbinding van het programma **met de gemeenschap:**

- Het programma is niet verbonden met de lokale gemeenschap.
- Het programma is verbonden met de lokale gemeenschap door incidentele samenwerking met lokale sleutelfiguren en netwerken en/of lokaal maatwerk om tegemoet te komen aan wensen en behoeftes van de lokale doelgroep.
- Het programma is verbonden met de lokale gemeenschap door structurele samenwerking met lokale sleutelfiguren en netwerken en/of lokaal maatwerk om tegemoet te komen aan wensen en behoeftes van de lokale doelgroep.

8. Betrekken van jongeren bij het programma

Onder deze betrokkenheid vallen de volgende categorieën:

Aanwezigheidsplicht van de jongeren:

- Er is geen aanwezigheidsverplichting
- Er is een aanwezigheidsverplichting

Monitoring aanwezigheid:

- Er is geen monitoring van de aanwezigheid en/of andere preventiestrategieën voor drop-out.
- Er is monitoring van de aanwezigheid en/of andere preventiestrategieën voor drop-out.

Follow-up:

Hieronder verstaan we follow-up activiteiten na het reguliere programma (bijvoorbeeld een alumniclub). We onderscheiden twee categorieën:

- Programma's zonder follow-up
- Programma's met een follow-up

9. Tijdstip van het programma

Dit criterium betreft het moment waarop het programma wordt aangeboden:

- Tijdens schooltijd
- Voor schooltijd
- Na schooltijd
- In vakanties
- In het weekend

10. Duur van het programma

We onderscheiden hier de volgende varianten:

- Het programma wordt uitgevoerd binnen een schooljaar.
- Het programma wordt uitgevoerd gedurende een volledig schooljaar.
- Het programma bestrijkt meerdere schooljaren.
 - Op één school type (basisschool of voortgezet onderwijs)
 - Op twee schooltypes: zowel basisschool als voortgezet onderwijs

11. Doelgroep van het aanbod

We onderscheiden hierin de algehele groep leerlingen waarop het aanbod is gericht, en de eventuele specifieke kenmerken van leerlingen waarop aanbod kan zijn gericht:

- Onderwijssoort (PO-onderbouw, PO-bovenbouw, VO-onderbouw, VO-bovenbouw, MBO)
- In geval van VO: niveau (vmbo, havo, vwo)
- Specifieke thuisachtergrond leerling (b.v. SES)
- Specifieke onderwijssituatie leerling (b.v. gemiddeld schoolcijfer, zittenblijver, onderwijsachterstand)

TOEGANKELIJKHEID

12. Bekostiging van het aanbod

Bekostiging vindt plaats door:

- private financiering
- publieke financiering
- gemengd privaat-publieke financiering

13. Deelnemekosten van het aanbod

- gratis aanbod
- gereduceerde tarieven door subsidie of sponsoring
- betaald aanbod

14. Selectie

We onderscheiden de volgende typen:

- Er vindt geen selectie plaats.
- Er vindt vanuit het programma selectie plaats van jongeren op basis van risicofactoren (bijvoorbeeld: armoede van het gezin).
- Er vindt vanuit het programma selectie plaats van jongeren op basis van promotieve/protectieve factoren (bijvoorbeeld: motivatie, schoolprestaties van de jongere).

Op de volgende pagina is een voorbeeldcasus beschreven aan de hand van bovenstaande classificatie.

Casus: IMC Weekendschool

IMC Weekendschool biedt een onderwijsverrijkend programma, gericht op de **algemene vorming**, talentontwikkeling, beroepenoriëntatie en kansengelijkheid van kinderen.

Het programma wordt op diverse plekken in het land aangeboden door IMC Weekendschool, een ideële organisatie. IMC Weekendschool heeft in 2018 haar twintigjarig jubileum gevierd. IMC Weekendschool is in 1998 gestart als een programma dat op zondagen wordt aangeboden zonder structurele samenwerking met het onderwijs. In 2016 is het programma uitgebreid met IMC Basis, waar het reguliere programma van de basisschool onder schooltijd wordt verrijkt met het curriculum van de Weekendschool en waar sprake is van structurele samenwerking met het reguliere onderwijs. Deze uitbreiding van het programma illustreert de hybridisering van het verrijkende onderwijs: wat ooit is begonnen als weekendschool met een eigen curriculum is inmiddels een onderdeel geworden van het curriculum van enkele reguliere basisscholen.

AANBIEDER

1. **Aanbiedende partij:** IMC Weekendschool
2. **Samenwerking aanbieder – regulier onderwijs:** IMC Basis wordt in nauwe samenwerking met de basisschool aangeboden. IMC Weekendschool wordt zelfstandig aangeboden.
3. **Organisatie externe aanbieder:** aanbieder met meerdere vestigingen: 20 voor IMC Basis, 10 voor Weekendschool (daarnaast is er ook nog IMC On Tour en een Alumniclub)
4. **Uitvoerder:** IMC Weekendschool

AANBOD

5. **Aard van het aanbod:** verschillende vakgebieden zoals journalistiek, wetenschap, recht, geneeskunde en beeldende kunst, plus vaardigheidstrainingen, altijd met vakexperts als gastdocenten.
6. **Oriëntatie van het programma:** een driejarig curriculum in alfa-, beta-, gamma-vakken, de kunsten en maatschappelijk relevante vakken waarin de waarden en motivatie van beroepsbeoefenaren centraal staan en gewerkt wordt in *real-life* omstandigheden.
7. **Verbinding van het programma met de omgeving:** Er is een verbinding met de families door incidentele activiteiten met ouders binnen het programma en huisbezoeken; er is expliciete verbinding met peers door frequente aanwezigheid van alumni als gastdocenten en begeleiders; en het programma is verbonden met de lokale gemeenschap door samenwerking met gastdocenten uit regionaal-landelijke netwerken.
8. **Betrekken van jongeren bij het programma:** er is een aanwezigheidsverplichting, met monitoring door de locatie-coördinator. IMC Weekendschool kent verder een Alumniclub als follow-up van het reguliere programma.

HOOFDSTUK 4:

Aanvullend onderwijs met een vervangende functie – een nadere classificatie

Aanvullende onderwijsactiviteiten kunnen worden ingezet als alternatief voor (delen van) het reguliere onderwijsprogramma. Behalve ondersteunend en verrijkend aan het reguliere curriculum, kan aanvullend onderwijs daarvoor dus ook een alternatief bieden. Vervangende onderwijsactiviteiten bieden voor deze leerlingen een alternatief voor het reguliere aanbod, in de vorm van andere leeractiviteiten, een ander onderwijsconcept of een andere pedagogisch-didactische aanpak. Het alternatieve aanvullende onderwijsaanbod kan een reactie zijn op een falend regulier onderwijssysteem, waardoor jongeren uit de boot (dreigen) te vallen.

Het vervangende aanbod wordt onder meer ingezet wanneer het middels het reguliere programma onvoldoende lukt om leerlingen of studenten optimaal te begeleiden, waardoor uitval dreigt. Hoewel vervangende vormen van aanvullend onderwijs in theorie in elke onderwijssector voor kunnen komen, zien we tot nu toe in Nederland vooral aanbod gericht op mbo-studenten.

Deze nadere classificatie is daarom toegespitst op vervangende vormen van aanvullend onderwijs voor mbo-studenten. Sommige leeractiviteiten zijn erop gericht de jongeren weer terug te leiden naar of te behouden voor het reguliere onderwijs. Om dit te bereiken kan het aanbod ook ondersteunend of verrijkend van aard zijn. Andere vervangende leeractiviteiten doen dat niet en beogen jongeren via een alternatieve route hun startkwalificatie te laten behalen. Hieronder worden nadere criteria beschreven om vervangende vormen van aanvullend onderwijs te classificeren.

AANBIEDER

1. **Aanbiedende partij:** dit criterium beschrijft de centrale actor(en) die een aanvullend onderwijsprogramma aanbiedt (aanbieden).

We gaan daarbij uit van vier categorieën:

- landelijke of lokale overheid
- reguliere school
- commerciële organisatie
- ideële organisatie of stichting

Vaak is sprake van betrokkenheid van meerdere actoren, die verschillende rollen kunnen uitoefenen. We onderscheiden daarom bij de classificatie van de aanbiedende partij drie rollen, die elk door een of meerdere actoren kunnen worden uitgeoefend:

- **Initiatiefnemer:** welke partij initieert het programma?
- **Verantwoordelijke:** welke partij is verantwoordelijk voor (en is aanspreekbaar op) de kwaliteit en doelmatigheid van het aanbod?
- **Uitvoerende:** welke partij voert het programma in de praktijk uit?

2. **Samenwerking aanbieder – regulier onderwijs:** dit criterium beschrijft de mate waarin de aanbieder samenwerkt bij de ontwikkeling en uitvoering van het aanbod. Samenwerking kan gaan om afstemming over de inhoud van het aanbod of de te bieden ondersteuning aan (een) bepaalde studenten of om intensievere samenwerking in de ontwikkeling en uitvoering van het aanbod. Voor dit criterium wordt uitgegaan van drie gradaties van samenwerking met betrekking tot het specifieke aanbod dat wordt geclassificeerd:
 - geen samenwerking tussen aanbieder en regulier onderwijs
 - incidentele samenwerking tussen aanbieder en regulier onderwijs
 - structurele samenwerking tussen aanbieder en regulier onderwijs

3. **Organisatie externe aanbieder:** dit criterium beschrijft de organisatievorm van waaruit het aanbod wordt gerealiseerd. We gaan daarbij uit van vier categorieën:
 - Individuele aanbieder: een zzp'er of freelancer
 - Eén organisatie of stichting
 - Netwerkorganisatie, meerdere organisaties
 - Projectorganisatie
 - Anders namelijk: een werkgroep, ondernemer/bedrijf

4. **Uitvoerder:** dit criterium beschrijft de kwalificatie van de perso(o)n(en) die het aanbod uitvoert/ uitvoeren. We gaan daarbij uit van vijf categorieën:
 - Professional
 - Vrijwilliger
 - (oudere) studentDaarnaast onderscheiden we:
 - Geschoold/getraind/bevoegd
 - Ongeschoold.ongetraind/onbevoegd

AANBOD

5. **Aard van het aanbod:** dit criterium beschrijft de aard van de onderwijsverrijking. We onderscheiden programma's die expliciet gericht zijn op:
 - Persoonsvorming
 - Socialisatie
 - KwalificatieIn het aanbod onderscheiden we de volgende activiteiten, die elk weer nader kunnen worden gespecificeerd:
 - Ondersteuning van schoolwerk (reken, taal, projecten, examens)
 - Oriëntatie opleiding of werk (studiekeuze, werknemersvaardigheden)
 - Activering van jongeren
 - Talentontwikkeling of -herkenning
 - Ondersteuning op sociaal-emotioneel vlak (zelfvertrouwen, zelfbeeld)
 - Ondersteuning in randvoorwaarden (financiën, huisvesting)Er kan ook sprake zijn van meerdere categorieën.

6. **Duur van het aanbod:** dit criterium beschrijft of er sprake is van incidenteel of structureel aanbod.
We maken een onderscheid tussen twee vormen:
- Incidenteel: dit gaat om aanbod met een afgebakende termijn
 - Structureel: dit gaat om *open ended* aanbod dat leerlingen kunnen volgen zonder een van tevoren vastgestelde termijn of einddatum
7. **Uitvoeringsvorm van het aanbod:** dit criterium beschrijft de vorm waarin het programma wordt aangeboden:
We onderscheiden de volgende vormen:
- Coaching of begeleiding
 - Bijles
 - Training, les of workshop
 - Andere vormen van ondersteuning
- Daarnaast onderscheiden we:
- Fysieke bijeenkomsten – individueel
 - Fysieke bijeenkomsten – groepsverband
 - Online aanbod
8. **Doelgroep van het aanbod:** dit criterium beschrijft op welke doelgroep het aanbod is gericht.
We onderscheiden hierin de algehele groep jongeren waarop het aanbod is gericht, en de eventuele specifieke kenmerken van jongeren waarop aanbod kan zijn gericht:
- Leeftijd
 - Onderwijssoort
 - Specifieke kenmerken van de jongere
 - Specifieke kenmerken in de context rondom de jongere
9. **Verbinding van het programma met de omgeving:**
Verbinding van het programma **met peers:**
- Er is geen verbinding met peers.
 - Er is een verbinding met peers met expliciete aandacht voor peer-relaties in de groep
- Verbinding van het programma **met de gemeenschap:**
- Het programma is niet verbonden met de lokale gemeenschap.
 - Het programma is verbonden met de lokale gemeenschap door incidentele samenwerking met lokale sleutelfiguren en netwerken en/of lokaal maatwerk om tegemoet te komen aan wensen en behoeftes van de lokale doelgroep.
 - Het programma is verbonden met de lokale gemeenschap door structurele samenwerking met lokale sleutelfiguren en netwerken en/of lokaal maatwerk om tegemoet te komen aan wensen en behoeftes van de lokale doelgroep.
10. **Follow-up**
Hieronder verstaan we follow-up activiteiten na het reguliere programma (bijvoorbeeld een alumniclub). We onderscheiden twee categorieën:
- Programma's zonder follow-up
 - Programma's met een follow-up

TOEGANKELIJKHEID

11. Bekostiging van het aanbod: dit criterium beschrijft wie de deelnamekosten voor het aanbod draagt.

Er kan sprake zijn van een combinatie tussen meerdere partijen:

- Student/ouder
- School
- Overheid
- Ideële organisatie of stichting
- Commerciële organisatie

12. Deelnamekosten van het aanbod: dit criterium beschrijft de kosten die voor leerlingen verbonden zijn aan deelname aan het aanbod.

We onderscheiden daarin drie categorieën:

- Gratis
- Gereduceerde tarieven m.b.v. subsidie of sponsoring
- Reguliere markttarieven

Op de volgende pagina is een voorbeeldcasus beschreven aan de hand van bovenstaande classificatie.

Casus: Studio Moio

Studio Moio is een sociale onderneming, die samen met jongeren wil ondernemen. In de ouderenzorg, (jeugd)werkloosheid, vluchtelingenbeleid, jeugdzorg en schooluitval liggen vraagstukken waarvoor met jonge en frisse energie oplossingen worden bedacht en uitgevoerd. De innovators zijn jongeren die anders zijn dan 'normaal'. Jongeren die zich vaak niet op waarde geschat voelen in het huidige onderwijssysteem, wegens afkomst, beperking, een andere manier van denken, zijn bij Studio Moio belangrijke vernieuwers.

AANBIEDER

1. **Aanbiedende partij:** Studio Moio is een sociale onderneming (in de vorm van een stichting).
2. **Samenwerking aanbieder – regulier onderwijs:** Er wordt op structurele basis samengewerkt met mbo-instellingen in de rol van partner en opdrachtgever: ID-college, ROC Leiden en Kellebeek-college, met name voor de toeleiding van de jongeren. Doel is dat de jongeren uiteindelijk hun startkwalificatie halen, maar door middel van een innovatief project dat maatschappelijke impact heeft. Inhoudelijk bepaalt de stichting zelf de koers. Het programma bij Studio Moio kan onderwijsaanvullend zijn (de jongere krijgt een alternatief voor het reguliere onderwijs waar hij/zij dreigt te stoppen), al of niet in combinatie met een onderwijs verrijkend aanbod, zoals het toptraject (excellentieprogramma).
3. **Organisatie externe aanbieder:** één organisatie; de stichting Studio Moio in Leiden
4. **Uitvoerder:** De aanbieder is in deze casus tevens ook de uitvoerder. Het team van Studio Moio bestaat uit 8 mensen met verschillende achtergronden (één directeur, als sociaal ondernemer en begeleider/coach van de jongeren; twee medewerkers zijn verbonden aan de RMC regio's West en Noord-Brabant en projectleider bij het programma Roem & Poen, dat door het ROC wordt uitgevoerd voor jongeren die uitvallen op school; vijf medewerkers begeleiden de jongeren in de projecten vanuit hun eigen specialisatie, zoals creative designer of communicatie).

AANBOD

5. **Aard van het aanbod:** Het aanbod is gericht op talentontwikkeling en/of (h)erkenning. De aard van het aanbod lijkt het meest op projectmatig 'onderwijs' waarbij jongeren aan de slag gaan met hun eigen onderneming of innovatieve oplossing voor een maatschappelijk probleem: leren door te innoveren en te doen. Benodigde kennis en vaardigheden worden op het individu afgestemd aangeboden (in de vorm van een training of workshop) en jongeren worden voortdurend begeleid in de volgende stap (coaching).
6. **Duur van het aanbod:** structureel, de duur is afhankelijk van de jongere
7. **Uitvoeringsvorm van het aanbod:** fysieke bijeenkomsten in een groep (echter geen klassikaal onderwijs aanbod)
8. **Doelgroep van het aanbod:** jongeren, met name zij die zich niet thuis voelen of bij wie het niet lukt in het reguliere onderwijssysteem
9. **Verbinding van het programma met de omgeving:** er is bij studio Moio expliciete aandacht voor peer-relatie. De studio is sterk gericht op een verbinding met en impact op de maatschappij, dit is echter niet structureel op dezelfde wijze en met dezelfde mensen, maar gebeurt op door projecten die de jongeren uitvoeren, deze verschillen per individuele jongere.
10. **Follow up:** voor studio Moio is geen structureel follow up programma, oud deelnemers worden echter wel via sociale media of op andere digitale manieren gevolgd en hebben op die manier contact met de studio, een aantal blijft langskomen of wordt zelf medewerker.

TOEGANKELIJKHEID

11. **Bekostiging van het aanbod:** Studio Moio is een ondernemende stichting die werkt met opdrachtgevers en zichzelf op die manier financiert.
12. **Deelnamekosten van het aanbod:** De deelnemers betalen zelf geen kosten.

Zie <https://www.studiomoio.nl/> voor meer informatie

APPENDIX:

Inventarisatie van casussen van aanvullend onderwijs

Om tot de landschapsbeschrijving en nadere categorisatie van aanvullend onderwijs te komen is een inventarisatie uitgevoerd van het aanbod van aanvullend onderwijs in Nederland. De classificatie is gebaseerd op deze inventarisatie en op de wetenschappelijke literatuur.¹ Deze is vervolgens getoetst door verschillende programma's die de inventarisatie heeft opgeleverd met behulp van de classificatie te beschrijven.

De inventarisatie levert geen uitputtend overzicht: niet alleen is het terrein van aanvullend onderwijs zeer uitgebreid, maar ook is dit onderhevig aan veranderingen, waardoor de situatie van jaar tot jaar kan verschillen. Hieronder wordt voor de drie functies van aanvullend onderwijs een overzicht gegeven van de casussen die zijn verzameld, met een beknopte toelichting die een globaal beeld geeft van de aard van deze programma's.

De overzichten met casussen (appendix 1 t/m 3) kunnen in een aparte bijlage worden gedownload via <https://gelijkekansenvooreendiversejeugd.nl/aanvullend-onderwijs/>.

Inventarisatie van ondersteunende programma's

De inventarisatie van onderwijsondersteunende programma's in Nederland – uitgevoerd door de Universiteit van Amsterdam – leverde een selectie op van 139 programma's, aangeboden door 23 aanbieders. De inventarisatie laat zien dat deze programma's het vaakst zijn gericht op bijles (50x), gevolgd door huiswerkbegeleiding (26x) en toets- en examentraining (25x). In een kleiner aantal programma's is sprake van ondersteuning bij specifieke leerbehoeftes (14x). Algemeneren vormen van training en coaching worden aangeboden in 24 programma's van deze inventarisatie. De programma's kunnen incidenteel of structureel worden aangeboden. Bovendien valt op dat op bijles gerichte programma's doorgaans op individuele basis en in combinatie met andere diensten wordt aangeboden, waardoor er veel ruimte ontstaat voor het bieden van maatwerk.

Zie Appendix 1 voor de inventarisatie van ondersteunende programma's.

Inventarisatie van verrijkende programma's

De inventarisatie van onderwijsverrijkende programma's – uitgevoerd door de Hogeschool van Amsterdam en de Hogeschool Rotterdam – was gericht op de grootstedelijke regio's van Amsterdam (41 programma's) en Rotterdam (30 programma's). De inventarisatie laat zien dat deze 71 programma's het vaakst zijn gericht op talentontwikkeling (26x), gevolgd door coaching (19x), 'soft skills' (15x) en ten slotte loopbaanontwikkeling (6x) en thuisondersteuning (5x).

De programma's zijn, in beide steden, zeer divers. Zo varieert de leeftijd en doelgroep voor zowel de Amsterdamse als de Rotterdamse verkenning van de kleuterleeftijd tot en met adolescenten. De kosten van deelname variëren van een gratis aanbod tot en met een betaald aanbod; vaak is er sprake van (co-)financiering door de gemeente. De programma's worden veelal aangeboden op een eigen locatie (dus niet de school) en draaien met professionals, vrijwilligers of beide.

¹ Zie de bronvermelding voor een beknopt overzicht van relevante bronnen. Voor een uitgebreid overzicht verwijzen wij naar de overzichtsstudies die momenteel in het kader van dit project worden uitgevoerd door UvA en HvA.

Zie Appendix 2A voor de inventarisatie van verrijkende programma's in Amsterdam en zie Appendix 2B voor de inventarisatie van verrijkende programma's in Rotterdam.

Inventarisatie van vervangende programma's

De inventarisatie van vervangende programma's – uitgevoerd door de Rijksuniversiteit Groningen – leverde een overzicht op van 204 programma's verspreid over Nederland. De programma's zijn ingedeeld naar de 12 provincies (in totaal 186), aangevuld met een overzicht van landelijk opererende aanbieders (18x). De programma's zijn soms expliciet gericht op het terugleiden van leerlingen naar school of op het begeleiden van jongeren in een volgende fase van hun (naschoolse) loopbaan.

De diversiteit van de vervangende programma's in Nederland is groot. De programma's, die worden aangeboden voor jongeren vanaf 12 jaar tot en met 27 jaar, variëren in duur van minder dan een week tot meer dan een jaar. Bij de programma's, die intern (via school) of extern worden aangeboden, wordt samengewerkt met verschillende partners: roc's, gemeente, lokale jeugdzorg en/of andere partijen. Opvallend is het verschil in de schaalgrootte van de programma's, die varieert van zeer klein en lokaal tot en met zeer groot. De (professionele) achtergrond van de staf is divers en omvat stagiaires uit het hbo maar ook ervaren experts. De jongeren kunnen hun weg vinden naar de programma's via de school, via een website of via andere kanalen. Ten slotte, de meeste programma's zijn relatief jong en zijn gestart na 2000.

Zie Appendix 3 voor de inventarisatie van vervangende programma's.

LITERATUUR:

Selectie van enkele relevante publicaties

- Akkerman, S., & Brinkhorst, L. (2015). Leren binnen en buiten de school: Op zoek naar vrijheidsgraden. *De Nieuwe Meso*(2), 21-23.
- Bray, M. (1999). *The shadow education system: Private tutoring and its implications for planners*. Parijs: Unesco.
- Bronkhorst, L., & Akkerman, S. (2016). At the boundary of school: Continuity and discontinuity in learning across contexts. *Educational Research Review*, 19, 18-35.
- Durlak, J., Mahoney, J., Bohnert, A., & Parente, M. (2010). Developing and improving after-school programs to enhance youth's personal growth and adjustment: A special issue of AJCP. *American Journal of Community Psychology*, 45(3-4), pp. 285-293.
- Durlak, J., Weissberg, R., Dymnicki, A., Taylor, R., & Schellinger, K. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development*, 82(1), 405-432.
- Elffers, L. (2018). *De bijlesgeneratie; Opkomst van de onderwijscompetitie*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Faber, S., Timmerman, M. C., & Kievitsbosch, A. (2016). *Procesevaluatie en effectonderzoek Zomerscholen tegen zittenblijven 2015: Onderzoek, uitgevoerd door Regioplan en door Rijksuniversiteit Groningen in opdracht van de VO-raad en CNV Onderwijs*. Groningen/ Amsterdam: Rijksuniversiteit Groningen/Regioplan.
- Fix, M. (2018). *The football stadium as classroom: Exploring a program for at-risk students in secondary vocational education*. Enschede: Universiteit Twente.
- Gordon, B., Jacobs, J., & Wright, P. (2016). Social and Emotional Learning Through a Teaching Personal and Social Responsibility Based After-School Program for Disengaged Middle-School Boys. *Journal of Teaching in Physical Education*, 35(4), 358-369.
- Greenberg, M. T., Weissberg, R. P., O'Brien, M. U. et al. (2003). Enhancing school-based prevention and youth development through coordinated, social, emotional and academic learning. *American Psychologist*, 58(6-7), 466-474.
- Inspectie van het Onderwijs (2017). *Staat van het Onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Lauer, P., Akiba, M., Wilkerson, S., Apthorp, H., Lauer, P., Wilkerson, S., Martin-Glenn, M. (2006). Out-of-school-time programs: A meta-analysis of effects for at-risk students. *American Educational Research Association*, 76(2), 275-313.
- Oberon (2018). *Licht op schaduwonderwijs*. Utrecht: Oberon.
- Onderwijsraad (2003). *Leren in een kennissamenleving*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Simpkins, S. (2015). When and how does participating in an organized after-school activity matter? *Applied Developmental Science*, 19(3), 121-126.
- Taylor, R. D., Oberle, E., Durlak, J. A., Weissberg, R. P. (2017). Promoting positive youth development through school-based social and emotional learning interventions: A meta-analysis of follow-up effects. *Child Development*, 88(4), 1156-1171.
- Zeldin, S., Krauss, S., Kim, T., Collura, J., & Abdullah, H. (2016). Pathways to youth empowerment and community connectedness: A study of youth-adult partnership in Malaysian after-school, co-curricular programs. *Journal of Youth and Adolescence*, 45(8), 1638-1651.

